

Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Eğitimi*

(II. ve III. Bölümler)

The Education of Minorities in the Ottoman Empire (Part II and III)

İlay İleri**

Özet

Yunanlı bir yazar olan Panayotis Oikonomos Almanya'da yayınlanan bir pedagoji ansiklopedisine yazdığı Rum okulları ile ilgili bölümün sonuna Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum okulları hakkında bir ek yapmıştır. Türk eğitimcilerinden Ali Haydar bu bölümü Osmanlı dönemi Türkçesine çevirmiş ve 1916 yılında¹ "Muallim" dergisinde yayınlamıştır. Ali Haydar, Oikonomos'un yazdıklarına hiçbir yorum getirmeden aynen çevirmiştir. Bu metin Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Bu çalışmada Oikonomos'un Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum okulları ile ilgili görüşleri değerlendirilmiştir. Metinde zaman zaman çelişkili ifadeler rastlanmaktadır. Ali Haydar'ın orijinal çevirisi de ek olarak çalışmanın sonuna konulmuştur.

Osmanlı topraklarında yaşayan Gayrimüslimler arasında çocuklarının eğitimi konusunda en çok çaba harcayan Rum toplumdur. Hoşgörülü Osmanlı yönetimi altında yaşamalarına rağmen ulusal kimliklerini kaybetmemek için nasıl yoğun bir eğitim çabası içinde oldukları yazı boyunca görülecektir. Bu makale aynı zamanda Batılı yazarların Türkler hakkında önyargılı olduğu konusunda da bir örnektir. Bir zamanlar uyum içinde yaşayan ve sorun çıkarmayan Gayrimüslimler, Osmanlı Devleti'nin zayıf-

---

* Bu araştırmanın Birinci Bölüm'ü Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM'da (sayı 17, sayfa 311-327) yayınlanmıştır. Yazının diğer iki bölümünün daha sonra yayınlanacağı dipnotta belirtilmişti (sayfa 320, dipnot 37). Bu çalışmada, ilk bölümün devamı olan ikinci ve üçüncü bölümlerin değerlendirilmesi ve günümüz Türkçesine çevrilmiş metinleri bulunmaktadır.

** Yrd. Doç. Dr. İlay İleri, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ilayileri@akdeniz.edu.tr.

¹ Muallim Dergisi'ndeki baskı tarihi 1332'dir. Dergi üzerinde bu tarihin Hicri mi, Rumî mi olduğu belirtilmemiştir. Dolayısıyla 1332 yılı Hicri kabul edilirse 1913-1914 Miladi yıllarına denk gelmektedir. Bu tarih Rumî kabul edilirse 1916 Miladi yılının karşılığıdır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında resmî ve yarı resmî yazı ve yayınlarda genellikle Rumi tarih kullanılmıştır. Bu nedenle bu yazıda derginin baskı tarihinin Rumî olduğu kabul edilmiş ve Miladi karşılığı 1916 olarak verilmiştir. OTAM'ın 17. sayısındaki I. Bölüm'de ise Hicri karşılığı, yani 1913-1914 tarihleri verilmiştir. Bu vesile ile onu da düzeltir, özür dileriz.

ladığı anda sömürgeci Avrupa devletleri ile işbirliğine girmişlerdir. P. P. Oikonomos'un yazısı bu tarihi gerçeğe de zaman zaman örnek oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Yunanca veya diğer dillerdeki özel adların Osmanlı alfabesiyle yazılışları dipnotlarda verilip, gerektiğinde okuyucuya kontrol etme imkânı sağlanmıştır. Yunanca kelimelerin de Ali Haydar'ın imlâsı veya Türkçe okunuşları yanında Yunanca transkripsiyonu verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, eğitim, okul, Osmanlı, Yunan, Gayrimüslim.

Abstract

The Greek writer Panayotis Oikonomos, in his participation about Greek schools, in a pedagogy encyclopedia published in Germany, added an appendix at the end of the related chapter on the Greek schools in the Ottoman Empire. A Turkish pedagogue Ali Haydar translated this chapter into Turkish and published it in a journal called "Muallim" in 1916. Ali Haydar made no commentary on what Oikonomos wrote and translated the chapter as it is. This text was translated from Ottoman Turkish to Modern Turkish, and from the Arab alphabet to the Turkish alphabet, and various opinions of Oikonomos about the Greek schools in the Ottoman Empire were assessed. One may encounter, from time to time, conflicting expressions in Oikonomos' text. Ali Haydar's translation has been placed at the end of this study as an appendix.

Among the Non-muslims living in the Ottoman territories, the Greek community showed the most effort for the education of their children. All through the article, one may witness that; although the Greek lived peacefully under the tolerant Ottoman rule, they were in an intensive effort to educate their children and so to avoid losing their national identity. This article, at the same time, is an example of the Western authors who were prejudiced about the Turks. Non-muslims used to live in harmony in the Empire and they caused no problems. However; as soon as the Ottoman Empire weakened they started to cooperate with the colonial European states. Panayotis Oikonomos' article also exemplifies this historical fact.

In this study, the spelling of the proper names in Greek or in other languages have been written in Ottoman alphabet in the footnotes to give an opportunity to the reader to check the spellings himself. The Greek transcription of the Greek words have been provided in addition to Ali Haydar's spelling or Turkish spelling.

Key Words: Minority, education, school, Ottoman Empire, Greek, Non-muslims.

Giriş

Osmanlı coğrafyasında bulunan Rum okullarındaki öğrenci ve öğretmen sayıları, okutulan dersler ve okulun finans kaynakları hakkında bilgi veren Panayotis P. Oikonomos'un yazısı,² Osmanlı dönemi eğitim tarihi için bir kaynak olarak değerlendirilebilir.³ Özellikle Rum ve Ermeni olaylarının daha yoğun bir biçimde tartışıldığı şu günlerde Oikonomos'un yazdığı ve Ali Haydar'ın çevirdiği bu yazı daha fazla önem taşımaktadır. Bu nedenle olayların yoğun olarak yaşandığı dönemde yazılmış bu üç bölümlük çevirinin içindeki bilgilerin değerlendirilmesi ve Osmanlı dönemi Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmesinin, özellikle konu üzerinde çalışanlara yarar sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak çalışma yapılırken mümkün olduğu kadar Ali Haydar'ın üslubuna da bağlı kalmaya çalışılmıştır. Bu yazı, OTAM 17. sayıda da belirtildiği üzere aslında bir makale değil, on ciltlik Almanca bir eğitim ansiklopedisinin altıncı cildine konulmuş bir bölümdür.

Ali Haydar'ın çevirisinin İkinci ve Üçüncü bölümlerinde yine Osmanlı topraklarındaki Rum okullarından söz edilmiş ve konuyla ilgili bilgiler Üçüncü Bölüm'de patrikhaneler esas alınarak verilmiş ve bilgiler zaman zaman tablolarla da gösterilmiştir. Ayrıca Birinci Bölüm'de olduğu gibi bu bölümlerde de kimi özel adların yazılışı ve sayıların toplamları yanlış verilmiştir. Bu tür durumlar elden geldiğince düzeltilmiştir.

İkinci Bölüm Hakkında Değerlendirme

Ali Haydar'ın Panayotis Oikonomos'tan çevirdiği yazının ikinci kısmında anaokulları, ilk ve ortaöğretim okullarından söz edilmektedir. Okulların Yunanistan'daki okullarla hemen hemen aynı programı uyguladığı, bunların Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin okullarına denk olduğu anlatılmaktadır. Ancak Osmanlı topraklarındaki Rum okullarıyla ilgili bu gerçekler açıklanırken, Yunanistan'daki Türk okullarının durumundan hiç söz edilmemektedir. Oysa Bulgaristan'daki bütün Rum okullarının kapatıldığı özellikle belirtilmiştir.

Rum okullarının her kademesinde eğitim-öğretim Yunanca-Rumca yapılmıştır.⁴ Rumların anaokullarını kapatmayı düşündüklerini söyleyen Oikonomos, bunun yanlış olduğunu, Rumların anadillerini unutmamaları için bu okulların çok önemli olduğunu ısrarla belirtmektedir. Oysa yine Oikonomos Rum okullarında Türkçe eğitim yapılmadığını, sadece erkek öğrencilerin bulunduğu okulla-

² Batılı yazar ve araştırmacıların Osmanlı Tarihi hakkında kimi zaman tarafsız olmadıkları göz önüne alınarak Oikonomos'un da bu çerçevede içinde ele alınması gerekir.

³ Panayotis P. Oikonomos ve Ali Haydar ile yazı hakkında "giriş" niteliğindeki genel bir değerlendirme Birinci Bölüm'ün başında verilmişti (OTAM S. 17, s. 311-327). Konuyla ilgili olarak geniş bilgi için buraya bakılabilir.

⁴ Kudüs gibi yoğun Arapça konuşulan yerlerde Arapçaya özel bir ağırlık verildiği daha sonra belirtilecektir.

rın son sınıflarında Türkçe dersi olduğunu da sözlerine eklemiştir. Bu son cümle Osmanlı Devleti'nin eğitim tarihi açısından önemle dikkate alınması gereken bir ifadedir.⁵

Orijinal metnin İkinci Bölüm'ünün 8 ve 9. sayfalarında ve 18. dipnottaki bilgiler ilk bakışta çelişkili gibi görünebilir. Çünkü Oikonomos metin içinde Bulgaristan'daki bütün Rum okullarının kapatıldığı söylüyor, fakat 18. dipnotta "Nea İmera" gazetesinden naklen aynı yerde 66 Rum okulunun eğitim yapmakta olduğunu belirtiyor ve her ikisi için de 1907 tarihini veriyor. Herhalde Oikonomos 1907 yılı içinde Bulgaristan'daki Rum okullarının kapatıldığını fakat kısa bir süre önce -yine aynı yıl içinde- burada Rum okullarının bulunduğunu göstermek için gazete haberini dipnot olarak vermiştir.

Yazının İkinci Bölüm'ünde, "Fransız Katolik propaganda okullarının delice saldırılarına karşı, hiç olmazsa biraz karşılık vermek üzere İstanbul'da iki Rum-Fransız kız lisesi açılmıştır" cümlesiyle Hıristiyan mezhepleri arasındaki şiddetli baskıdan ve çatışmadan dolayı hoşgörüsüzlüğünü belirtirken, Osmanlı yönetiminin dinsel hoşgörüsünden hiç söz etmemektedir.

Metin boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde açılan yeni okullar sayılmakta ama yine de Osmanlı yönetiminden şikâyet edilmektedir. Yazının ikinci kısmının sonunda ise Kudüs'teki Yüksek İlahiyat Okulu'nun ders programı verilmiştir.

Üçüncü Bölüm Hakkında Değerlendirme

Muallim Dergisi'nin 7. sayısının 212-218. sayfalarında yer alan Üçüncü Bölüm'de eğitim kurumları Rum Ortodoks Patriklik bölgelerine göre ele alınmıştır. Bunlar İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs Ortodoks patriklikleri ile Bağımsız Kıbrıs Başpiskoposluğu'dur.

Yazının Üçüncü Bölüm'ünde genellikle istatistiksel veriler içeren tablolar ve bilgiler vardır. Ancak bu veriler genellikle kilise kaynaklarından alındığı için, ne kadar güvenilir olduğu tartışılır. Çünkü kilise verileri ve istatistiklerinin gerçekleri yansıtmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir.⁶ Ayrıca tablolardaki rakamların toplamada da bazı yanlışlıklar vardır.

Ali Haydar'ın Oikonomos'dan çevirdiği Üçüncü Bölüm'de, Oikonomos'un Rumluğu öne çıkarmak gayretiyle verdiği bilgilerdeki cümleler arasında bazı tarihî gerçekler bulunmaktadır. Ancak Oikonomos'un bunun farkında olmadığı

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. İlay İleri, "Batı Gözüyle Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetlerinin Dil ve Eğitim Politikalarına Karşı Tepkiler", OTAM Dergisi, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayını, Ankara 2007, sayı 18, s. 213-220.

⁶ Bu konuda örnek için bk. Yavuz Ercan, Toplu Eserler - I, Ermenilerle İlgili Araştırmalar, Turhan Kitabevi yayını, Ankara 2007, s. 75, 76.

anlaşıyor. Mesela Ch. Diehl'den aldığı ve belgesinin de bulunduğunu belirttiği bir istatistiğe göre 1877 yılında Manastır'da 111 Rum Okulu ve bu okullarda 5.371 öğrenci vardır. On yıl sonra, yani 1887'de okul sayısı 333'e, öğrenci sayısı ise 18.000'e çıkmıştır. Bu duruma göre Manastır'da Rum okullarının sayısı on yıl içinde tam üç kat, öğrenci sayısı ise üç kattan fazla artmıştır. Bu konuya devam eden Oikonomos 1904 yılında okul sayısının 500'den, öğrenci sayısının ise 25.000'den fazla olduğunu ileri sürmektedir. 1904 yılında, yani 27 yıl sonra okul sayısı yaklaşık 400, öğrenci sayısı ise yaklaşık 21.000 artış göstermiştir.

Bir yerleşim yerindeki veya bir bölgedeki öğrenci sayısı, genel nüfus hakkında da az çok bilgi verir. Verilen rakamlar doğru kabul edilirse Manastır'da Rum nüfus 27 yıl içinde %500 artmıştır. Bu artışı normal ve doğal nüfus artışıyla açıklamak mümkün olamaz. Bu durumu açıklamak için iki ihtimal vardır; ya verilen rakamlar yanlıştır ya da bölgede olağanüstü durumlar yaşanmıştır.

Herkesçe bilindiği üzere Batılı yazarlarda, özellikle Türkler söz konusu olduğunda abartılmış rakamlar verme alışkanlığı yaygındır. Ancak Manastır örneğinde olağanüstü durumlar da söz konusudur. 1876-1907 yılları arasında Osmanlı Devleti şu olumsuz olayları yaşamıştır:⁷

- * Sırbistan ve Karadağ ile savaş
- * Osmanlı-Rus Savaşı
- * Tunus Beyliği'nin Fransız koruması altına girmesi
- * İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi
- * Bulgaristan ve Doğu Rumeli olayları
- * Osmanlı-Yunan Savaşı
- * Girit sorunu ve ayaklanmalar
- * Makedonya olayları

Görüldüğü üzere Oikonomos'un sözünü ettiği yılları da kapsamak üzere bu dönemde Osmanlı Devleti ağır iç ve dış olaylarla karşı karşıyadır. Bu olayların hemen hemen hepsi Balkanlarda yaşanmıştır. Kimi zaman yenilgilerle sonuçlanan savaşların faturası çok ağır olmuştur. Osmanlı-Yunan Savaşı'nın kazanılmasına rağmen Avrupa devletlerinin baskısı sonunda devlet, barış masasından neredeyse hiçbir şey elde edemedi kalmıştır.

Bu yıllarda Balkanlar kaynamakta yüz binlerce Türk insanı Anadolu'ya göç etmektedir.⁸ Buna karşılık yeni Balkan devletleri kendi toplumlarını buralara

⁷ Bu bilgiler Enver Ziya Karal'ın "*Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, c. VIII, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1995" adlı eserinin tümünü kapsamaktadır.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri. Emigrations Turques des Balkans. Turkish Emigrations from the Balkans, Belgeler-Documents*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1989, c. I, II, III. Üç büyük ciltten oluşan bu eser özellikle 1877-1885 yıllarını kapsamaktadır ve Oikonomos'un sözünü ettiği dönemle hemen

iskân etmiştir. Başka bir deyişle politik oyunlar, baskı ve saldırılarla demografik yapı zorla değiştirilmiştir. Demografik yapıdaki değişiklik konusunda en büyük sıkıntıyı ve zararı Türk toplumu çekmiştir. Sonuç olarak Manastır'daki Rum nüfus artışının temel sebebi budur. Uzun yıllar süren saldırılar sonunda Türk toplumunun bir kısmı öldürülmüş, kalanların ise önemli bir kısmı topraklarını terk ederek Anadolu'ya göç etmek zorunda bırakılmıştır. Oysa Oikonomos bu tarihi gerçeklerden hiç söz etmemiş, Manastır'daki Rum okulları ve öğrenci sayısındaki söz konusu artışı sanki doğal ve normal yollardan olmuş gibi göstermeye çalışmıştır. Bu olay Oikonomos'un yazısındaki tek örnek değildir.

Oikonomos'un çevirisinin sadece Üçüncü Bölüm'ünde değil, bütün metin boyunca Rum topluluklarının ve Rum zenginlerinin eğitime büyük bir önem verdikleri ve maddi desteklerinin de aynı büyüklükte olduğu görülmektedir. Hatta bazı yerlerde yaptıkları okullara bu kişilerin adı verilmiştir.

Yazının Üçüncü Bölüm'ünde Antakya Patrikliği anlatılırken ilginç ifadeler kullanılmıştır. Mesela, "Bu kilise ile diğer Rum patriklikleri arasındaki ilişkiler, maalesef sekiz yıldan beri kesilmiştir" cümlesinden, Hıristiyan dünyasında sadece Katolik ve Ortodoks mezhepleri arasında değil, Ortodoks patrikliklerin kendi aralarında da ciddi çatışmaların olduğu anlaşılmaktadır.

Kudüs Rum Patrikliği için de "Burada da Arapça çok yaygın olduğundan, eğitimde buna büyük bir yer ayırmaktan kaçınılamaz" denilmekte ama Türkçe'nin çok yaygın olduğu yerler için tam aksi bir değerlendirme yapılmaktadır.

Oikonomos'un yazısının sonunda yaptığı değerlendirmenin, Türk halkının ve Türk aydınının gözünden kaçmayacak ve bundan önemli dersler çıkaracak kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Bu tür gerçekler göz ardı edilirse ileride ciddi sıkıntılarla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. Özellikle son cümlesinde söyledikleri ile metin içinde zaman zaman Türk halkı ve Osmanlı Devleti için yaptığı olumsuz eleştiriler bir çelişki örneğidir. Türk yönetimi altındaki Rumlar eğitim konusunda o kadar başarılı olmuşlar ki Epir, Makedonya ve Trakya'da, Trabzon ve Kayseri'ye kadar Anadolu'da, Kudüs'e kadar Suriye ve Filistin'de, Hartum'a kadar Mısır'da ve hatta her nereye bakılsa, en küçük Rum topluluğunun bulunduğu yerlerde Rum okullarına rastlanırmış. En küçük bir Rum topluluğunun bile bulunduğu yerlerde Rum Okulu açılmasına izin veren bir devlete ve o devletin kurucusu ve sahibi olan millete karşı olumsuz eleştiride bulunmak, kendi içinde çelişkiye düşmekten başka bir şey değildir. Oikonomos'un değerlendirmesi şöyledir:

---

hemen aynı yıllardır.

“Türkiye’nin çeşitli eyaletlerinde kısmen İstanbul, kısmen İskenderiye, kısmen Kudüs Patrikliği’nin etki alanı içinde ve Kıbrıs adasında bulunan Rum okullarının gözden geçirilmesinden şu sonuç ortaya çıkıyor. Rum milleti eskiden beri olduğu gibi bu gün de eğitime son derece düşkün olup gelişmeyi sever. Hiçbir felaket ve uğursuzluk ve hiçbir barbarlık bu eğitim ateşini ne söndürebilmiş ve nede söndürebilecektir. Türk yönetimi altında bulunan Rumlar eğitim konusunda o kadar başarılı olmuşlardır ki Epir, Makedonya ve Trakya’da, Trabzon ve Kayseri’ye kadar Anadolu’da, Kudüs’e kadar Suriye ve Filistin’de, Hartum’a kadar Mısır’da her nereye baksak, en küçük Rum topluluklarının bulunduğu yerlerde Rum okullarına rastlarız. Ve nerede gerekli araçlar sağlanmışsa bu okullar hemen ilerler ve gelişirler”.

Sonuç

Oikonomos bu kadar olumlu gelişmelerin ve özerkliğin ötesinde Rumların sahip olduğu özgürlüğün Osmanlı yönetimi ve Türk insanının hoşgörüsü sayesinde mümkün olduğunu söylemek cesaret ve basiretini gösterememiştir. Aksine her fırsatta Osmanlı Devleti ve Türk insanı hakkında haksız ve yanlış ifadeler kullanılmıştır. Ancak Rumların sahip olduğu bu özgürlüğü sadece Osmanlı yönetiminin tutumuna ve Türk insanının hoşgörüsüne bağlamak yeterli değildir. Osmanlı Devletinin gafleti ve Avrupa devletlerinin baskıları da bu alanda önemli etkenlerdir. Dolayısıyla bu makaleler Türkiye’deki Müslüman olmayan toplulukların Türkler ve Türkiye hakkında geçen yüzyılda nasıl olumsuz tablolar çizdiğine dair bir örnektir. Batıda kitaplara ve ansiklopedilere giren bu tür bilgiler, Avrupa’da yüzyıllardan beri Türkiye’ye ve Türklere karşı olumsuz bir imajın gelişmesine yol açmıştır.

*Ek-11*⁹*(Ali Haydar'ın, Oikonomos'tan Yaptığı Çevirinin İkinci Bölümü)**Çeşitli Azınlıkların Eğitimi**Türkiye'de Rum Okulları -2-*

Türkiye'deki Rum okullarının çeşitleri ve teşkilatı bütünüyle Yunan Kralığı'ndakinin aynıdır. Gerçi burada nipayagoiya¹⁰ denilen bir tür sıbyan mektepleri vardır ki bunlar 1868 yılından itibaren Paris'teki madam Papkarpantiye'nin¹¹ etkisiyle ve Fransız okulları örnek alınarak açılmıştır. Daha sonra bu okullar Frobel'in kurduğu "Kinder Garten"¹² etkisi altına girmiştir.

Hâlâ bu okullara üç yaşından yedi yaşına, hatta sekiz yaşına kadar kız ve erkek çocuklar devam edip biraz okuma-yazma öğrenirler. Ama zamanlarının çoğunu oyun, şarkı ve el işleriyle geçirirler. Şimdi bunları kapatmak istiyorlar. Oysa Rumların ana dillerini unuttukları bölgelerde, bu okulların önemi büyüktür.

Yalnız, asıl okul yaşına geldikleri zaman çocukları burada tutmamalıdır. Yunanistan'daki ilkokul dimotikon¹³ [*demotikon*] ile ortaokul ellinikon sholyon¹⁴ [*hellenikon skholeion*] Türkiye'de genellikle astiki sholi¹⁵ [*astike skhole*] denilen okullarla birleştirilmiştir ki bunlara Almanların Progimnazyum'u gözüyle bakılabilir. Ders müfredat programları Yunanistan'daki programlardan pek farklı değildir. Yalnız burada fazla olarak Türkçe vardır. Fakat bu da sadece erkek okullarının ileri sınıflarında vardır.

Öğretmenlerin mesleki eğitimleri çok eksiktir. Bunların çoğu Lise eğitimi görmüş gençlerden oluşmaktadır. Selanik öğretmen okulu ile Alman Fil-

⁹ Ali Haydar tarafından çevirisi yapılan İkinci Bölüm'ün günümüz Türkçesine aktarılmış metni (*Muallim Dergisi*, Sayı 6, s. 168-170, İstanbul 1332).

¹⁰ نىپىباغونىيا . Yunanca yazılışı "nepiagogeia" şeklinde olan bu kelime "anaokulu" demektir. Metin içinde Yunanca kelimelerin Türkçe okunuşları verilmiş ve yanında köşeli parantez içinde transkripsiyonu eklenmiştir. Aynı kelimelerin orijinal metindeki yazılışları ayrıca dipnotlarda gösterilmiştir. Bu vesile ile ikinci ve üçüncü bölümlerdeki Yunanca kelimelerin okunuşu ve anlamları için yardımcı olan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunan Dili Anabilimdalı Öğr. Üye. Yrd. Doç. Dr. Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu'na teşekkür ederim.

¹¹ پاپكارپانتىيه

¹² غارتن كيندر . Kinder Garten yaklaşık sıbyan mekteplerinin karşılığı olup nitelikleri metin içinde anlatılmıştır. Bugünkü karşılığı anaokulu'na yakındır.

¹³ ديموتىقون .

¹⁴ ئىللىنىقون سخولىون .

¹⁵ آستىكى سخولى .

Helenleri¹⁶ tarafından Marulis aracılığıyla Serez'de açılan öğretmen okulu çoktan beri kapanmıştır. Filibe'deki okul ise pedagoji ve teknik birkaç ders eklenmiş bir cimnaz'dan¹⁷ başka bir şey değildir. Mamafih bu yıl, yani 1907 yılı itibarıyla doğu Rumeli Vilayeti ile Bulgaristan'da bulunan bütün Rum okulları kapatılmıştır.¹⁸

Bütün Rum okullarının en mükemmellerinden biri olan İstanbul'daki Megali Tuyenus Sholi¹⁹ [*Megale tou Genous Skhōle*] adlı cimnazda, öğretmen olmak isteyenler için ayrıca bir bölüm açılmış olması özellikle mutluluk vericidir. Bu bölüme devam edenler, cimnaz derslerinden başka teorik eğitim bilimi okur ve Fener Ortaokulu'nda uygulama derslerine katılırlar. Köy öğretmenleri yetiştirmek üzere birkaç yıl önce hipodi daskalyon²⁰ [*hypotypode daskaleion*] adıyla bir yıl süreli ilköğretmen okulu açılmıştır.

Hanım öğretmenler için de İstanbul'da Zapyon²¹ [*Zapeion*], Yoakimyon²² [*Ioakeimion*], Trakya'da Arhikenyon²³ [*Arhikeneion*], Edirne'de Zapyon, Filibe'de Zarifyon²⁴ [*Zarefeion*], İzmir'de Omiryon²⁵ [*Omerion*] ve merkez kız okulu Kinderikon Partenagoviyon²⁶ [*Partenagogeion*] ve ayrıca Selanik, Serez ve Yanya'da adları olmayan kız liseleri vardır.

Bunların en iyisi İstanbul'daki Zapyon'dur ki Yunan Kraliyet Hükümeti bunun Atina'daki Arsakyon [*Arsakeion*] derecesinde olduğunu onaylamıştır. Gerçi Zapyon'un programı daha geniştir. Diğer kız liselerinde de pedagoji dersleri okutulmaktadır.

Okullarımıza pratik bir şekil vermek çabasıyla İstanbul'da Zografyon²⁷ [*Zografeion*] adında bir cimnaz açıldı ki burada Latince dersi olmayıp onun yerine Fransızca, matematik ve defter tutma yöntemi okutulmaktadır. İsteyenlere geceleri Almanca ve İngilizce gibi yabancı diller ve ticaret dersleri de öğretilmektedir. Uzun süreden beri Heybeli Ada'da bir Rum ticaret okulu vardır. Bunun tam bir lise bölümü ile bir de pratik ve ticari bölümü bulunmaktadır. Fakat diğer klasik

¹⁶ Pan-Helenist, Yunansever.

¹⁷ Gimnazyum veya cimnazyum, bugünkü lise düzeyinde bir orta öğretim kurumudur.

¹⁸ Nea İmera [*Nea Hemera*] (نه ايمرا) gazetesinin 1907 yılında çıkan 1673 numaralı nüshasındaki bir makaleye göre Bulgaristan'da 66 Rum okulu bulunup bunlara sekiz bin öğrenci devam etmektedir (P. P. Oikonomos).

¹⁹ سخولى توينوس مهغالى .

²⁰ داسقاليون هيپودي .

²¹ زاپيون .

²² يواكيميون .

²³ آرچي كمينيون .

²⁴ ظريفيون .

²⁵ اوميريون .

²⁶ پارتناغوييون كندريقون . Bu okullara, kuruluşları sırasında para vermiş olan Rumların adları verilmiştir (P. P. Oikonomos).

²⁷ زوغرافيون .

liselerde de, mesela Sakız'da, ticarete yarayacak bazı dersler ve diğer bazılarında biraz pedagoji öğretilir. Sisam'da da özel bir ticaret lisesi ile eski Sisam beyi Mavroyani²⁸ [Mavrogiannes] tarafından kurulmuş olan sanat okulu vardır. Fakat Selanik'te seçkin kişilerin Rum-Fransız Ticaret Lisesi daha önemlidir ki burada Alman ve Fransızlar tarafından yabancı dillerle ilgili dersler verilir. Özel Rum-Fransız liseleri İstanbul'da da vardır. Bundan başka Alyans Fransez²⁹ iki Rum lisesine yardım etmektedir. Fransız Katolik propaganda okullarının delice saldırılarına karşı, hiç olmazsa biraz karşılık vermek üzere İstanbul'da iki Rum-Fransız kız lisesi açılmıştır.

Bilgili papazlar yetiştirmek³⁰ amacıyla ruhban okulları açma hep sonuçsuz kalmıştır.

Kayseri'deki ruhban okulu başka hiçbir amaç gütmeyen gerçek bir cimnazdır. Yanya cimnazı da başarı göstermiştir. Sisam'da açılan ilahiyat okulu henüz pek yeni olduğundan, bunun çalışmaları hakkında bir şey söylenemez. Birisi Heybeli Ada'da, diğeri Kudüs'te olmak üzere iki Rum ilahiyat okulu vardır. Buradan yüksek rütbeli papazlar yetişir. Bu iki okul dört yüksek dereceli sınıfa sahip olduğu gibi, sadece meslek eğitimi vermek üzere üç sınıfı daha vardır. Dini bilgiler ve bununla ilişkili olan dersler, yüksek dereceli sınıflara şöyle dağıtılmıştır:

---

²⁸ . ماوروياني .

²⁹ . فرانسيز آليانس .

³⁰ Çünkü bizde papazların kazancı çok az olduğundan kimse papaz olmayı istemiyor. İyi bir eğitim görmüş olanlar da başka tarafta daha kazançlı bir iş buluyorlar. Eğer papazların sayısı azaltılsaydı bu sorun da çözülebilirdi (P. P. Oikonomos).

Dersler	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Psikoloji ³¹	2	-	-	-	-
Mantık	-	1	-	-	-
Felsefe Tarihi	-	-	2	3	-
İlahiyat Ansiklopedisi	-	1	-	-	-
İbrani Eski Eserleri	1	-	-	-	-
Tevrat'a Giriş	-	3	-	-	-
İncil'e Giriş	-	-	3	-	-
Tefsir (Hermetik) ³²	-	-	1	-	-
İncil Tefsiri	-	-	2	3	3
Kilise Tarihi	-	3	3	3	2
Azizler Tarihi (Pateristik) ³³	-	-	3	2	-
Akaid Bilgisi (Dogmatik) ³⁴	-	-	2	3	-
Hıristiyan Ahlakı Bilgisi	-	-	-	3	-
Simge Bilgisi (Sembolik) ³⁵	-	-	-	1	-
Erdem Bilgisi (Apologetik) ³⁶	-	-	-	-	2
Hitabet Bilgisi (Homiletik) ³⁷	-	-	-	3	-
Dini Âyin ve Tören Bilgisi (Liturji) ³⁸ ve Hıristiyan Eski Eserler Bilgisi	-	-	-	-	2
Kırsal Kesim Teolojisi (Pas- toral Teoloji) ³⁹	-	-	-	-	1
Eğitim Bilgisi (Pedagoji)	-	-	-	3	-
Hukuk Bilgisi	-	-	-	-	3
Kilise Hukuku	-	-	-	-	2
Toplam	3	8	16	24	15

Kudüs'teki Yüksek İlahiyat Okulu'nun Ders Programı

Çeviren
Darü'l-fünun Müderris Yardımcılarından
Ali Haydar

³¹ روح علم .

³² هر مغوتيك .

³³ پاتريستيك .

³⁴ دو غماتيك .

³⁵ سيمبوليك .

³⁶ آپولوگماتيك .

³⁷ هوميليتيك .

³⁸ ليتورجيك .

³⁹ تئولوغي پاستورال .

*Ek-III*⁴⁰

(*Ali Haydar'ın, Oikonomos'tan Yaptığı Çevirinin Üçüncü Bölümü*)

Çeşitli Azınlıkların Eğitimi

Türkiye'de Rum Okulları -3-

Yunan Krallığı'nın dışında bulunan Rum okullarının ancak bir kısmının istatistiği yapılabilir. Türkiye'de hükümet tarafından yapılmış böyle bir istatistik de yoktur. Kaynaklarımız kiliseler tarafından verilen bilgilerden ibaret olup bunlar da dört patrikliğe ayrılmaktadır.

İstanbul Patrikliği

Bu patrikliğin Avrupa kısmındaki illere göre düzenlenmiş bir istatistiği vardır.⁴¹ Bunu özetlemek amacıyla metropolitliklere bölünerek aşağıda verilmiştir:

İller	Okullar	Öğretmenler	Öğrenciler	Giderler (Frank)
İstanbul	185	612	19.132	887.654
Edirne	416	644	31.210	346.193
Selanik	521	787	32.534	481.344
Manastır	447	632	25.127	494.382
Üsküp	5	8	327	7.314
Yanya	615	753	25.656	268.079
İşkodra	11	18	503	10.600
Toplam	2.200	3.454	134.519	2.286.566

Paris'te Ch. Diehl'in belgesi de bulunduğunu ileri sürdüğü bir istatistiğe göre 1877 yılında yalnız Manastır ilinde 5.371 öğrencisi olan 111 okul varmış. On yıl sonra 1887 yılında okulların sayısı üç yüz otuz üç, öğrenci sayısı on sekiz bine çıkmıştır ki öğrencilerin ve okulların sayısı üç kat artmış demektir. 1904 yılında ve bugün bu bölgede 500'den fazla Rum Okulu ve 25.000'den fazla öğrenci vardır.

Bundan başka Makedonya'da bulunan Hıristiyan okulları hakkında, Bulgar, Romen ve Ulah⁴² hükümetleri tarafından yayınlanan istatistikler vardır ki bunlar Rum okullarına kıyasla şu orandadır:

⁴⁰ Ali Haydar tarafından çevirisi yapılan Üçüncü Bölüm'ün günümüz Türkçesine aktarılmış metni (*Muallim Dergisi*, Sayı 7, s. 212-218, İstanbul 1332).

⁴¹ Tableau Générale des Écoles Helleniques dan la Turquie d'Europe. Constantinople 1902, s. 254 f. (P. P. Oikonomos).

⁴² اولاح . Valahiya, Vlah veya Türkçe telaffuzuyla Eflak.

	Rum	Bulgar	Romen	Sırp
Okullar	998	561	49	53
Öğretmenler	1.463	873	145	112
Öğrenci	59.640	18.311	2.002	1.674

İstanbul Patrikliği'nin Asya kısmına ait ve metropolitliklere göre düzenlenen şu istatistik de vardır. Anadolu'ya ait olan bu istatistikte Adana ilinin Antakya Patrikliği'ne ait olan bir kısmı tablodan çıkarılmıştır.⁴³

Metropolitlik	Okullar	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Öğrenciler Toplamı
Kayseri	59	4.644	1.170	5.814
Karşyaka ⁴⁴	174	9.470	6.700	6.170
Artaki ⁴⁵	85	4.109	1.424	5.533
İzmit	81	3.109	780	3.889
Gemlik	38	2.064	1.718	3.782
Kadıköy	54	2.613	2.633	5.246
Samsun	225	8.135	790	8.925
Bursa	33	1.932	1.106	3.038
Niksar	-	-	-	-
Niğde	25	2.163	717	2.880
Isparta	23	2.204	758	2.962
Trabzon	60	2.100	310	7.410 (2.410)
Rodos	54	3.800	1.300	5.100
İzmir	75	6.134	5.873	12.187 (12.007)
Midilli	46	5.250	1.700	6.950
Ankara	9	455	213	668
Alaşehir	23	750	642	1.391 (1.392)
Molva ⁴⁶	-	-	-	-
Sakız	99	5.360	2.100	7.460
Sisam	53	3.890	1.604	5.494
Limni	25	1.600	750	1.350 (2.350)
Gökçeada ⁴⁷	8	543	230	773
Gümüşhane	134	4.400	482	4.882
Marmara	12	1.169	404	1.573

⁴³ Tabloda bazı toplama yanlışlıkları vardır. Düzeltilmiş rakamlar asıl rakamların yanında parantez içinde, italik ve değişik karakterde gösterilmiştir. Bunlar Oikonomos'un hatası olabileceği gibi baskı hatası da olabilir. Ancak hatalı sayıların bir kısmı yüksek bir kısmı düşüktür. Bu durum yanlışların baskı hatası olma ihtimalini güçlendirmektedir.

⁴⁴ İzmir.

⁴⁵ آرتاکی , (Erdek?).

⁴⁶ Midilli.

⁴⁷ İmroz.

İstanköy	8	502	81	583
Kerpe ⁴⁸	-	-	-	-
Kalimnos	11	1.750	200	1.950
Aydın	52	2.572	1.798	4.370
Çeşme	55	2.890	1.740	4.620 (4.630)
Toplam	1.521			121.000 (120.831)
Metropolitlik		Erkek Öğretmen	Bayan Öğretmen	Öğretmenler Toplamı
-				
Kayseri		67	24	91
Karşyaka ⁴⁹		227	166	383 (393)
Artaki ⁵⁰		89	23	112
İzmit		73	21	94
Gemlik		38	23	61
Kadıköy		64	61	125
Samsun		196	30	226
Bursa		33	38	71
Niksar		-	-	-
Niğde		29	17	46
Isparta		38	20	58
Trabzon		65	5	70
Rodos		77	21	98
İzmir		165	171	336
Midilli		88	24	112
Ankara		14	11	25
Alaşehir		20	23	43
Molva ⁵¹		-	-	-
Sakız		96	30	126
Sisam		74	40	113 (114)
Limni		29	10	39
Gökçeada ⁵²		6	4	10
Gümüşhane		116	16	136 (132)
Marmara		14	6	20
İstanköy		13	2	15
Kerpe ⁵³		-	-	-
Kalimnos		29	8	47 (37)
Aydın		70	41	111
Çeşme		56	28	84
Toplam				2.682 (2.649)

⁴⁸ کرپه .

⁴⁹ İzmir.

⁵⁰ آرناکی , (Erdek?).

⁵¹ Midilli.

⁵² İmroz.

⁵³ کرپه .

Maalesef bu tabloda bulunan üç metropolitlikten istatistiksel bilgiler toplanamamıştır. Bunların da çok az okulları ve öğrencileri olmasa gerekir.⁵⁴

İskenderiye Patrikhanesi

Mısır'da bulunan Rumların sayısının yüz yirmi bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bunlar cesur tüccar sıfatıyla ülkenin en uzak kıyılarına kadar sokulur ve İngilizlerin dediğine göre eskiden beri bu ülkede uygarlığın öncüsü görevini yaparlar. Nerede küçük bir topluluk oluşturmuşlarsa, en birinci görevleri orada bir kilise ile bir okul açmak olmuştur. İşte böylece Mısır'ın bütün yerleşim yerlerinde, mesela Tanta,⁵⁵ Zukazık,⁵⁶ İsmailiye, Süveyş, Port Sait, Mansure, yine Yukarı Mısır'da mesela Miniye,⁵⁷ beni Suveyf,⁵⁸ Fayyut,⁵⁹ Asyut, Hartum'da ve son zamanlarda Sudan'da Rum toplulukları tarafından yönetilen Rum kilise ve okulları bulunmaktadır. 1843 yılında İskenderiye'de üç binden fazla Rum yoktu ki bunlar da küçük ticaretlerle uğraşırlardı. Bununla birlikte iki öğretmenli bir Rum Okulu açmışlardı. Fakat daha sonra burada Rum tüccarlarının büyük servet sahibi olması okulların işine de yaradı. Topluluğun sayısı da hızla artarak bugün otuz bin kişiye ulaşmıştır. Önce Epirli Tositsa⁶⁰ Rum toplumuna çok büyük miktarlarda nakit vakfettiğinden okul, lise derecesine yükseltilmiştir. Sonra da Yunanistan'ın büyük yardımseveri Averof⁶¹ İskenderiye okullarına çok yardım ettiğinden aşağıda gösterilen okullar açıldı:

1- Averofyon⁶² [*Averofeion*] adıyla tam bir cimnaz.

2- Bir kız lisesi.

3- Ortaokul derecesinde bir okul.

4- Bir ticaret okulu.

5- Bunlardan başka Rum gençleri için yapılmış diğer özel kurumlar da vardır.

1904 ders yılı içinde erkek öğrenci sayısı 943, kız öğrenci sayısı 815 ve öğretmen sayısı 43 idi. Yine aynı ders yılı içinde genel harcamalar toplamı 521.156 Mısır kuruşu idi. 1855 yılında ise giderlerin toplamı 9.428 Mısır kuruşu idi.

⁵⁴ Paris'te yayınlanan "*Elenizm*" adlı süreli yayının Mayıs-Ağustos 1906 tarihli nüshasında bulunan *L'Helenisme en Asie Mineure* başlıklı makalede, Küçük Asya'da İstanbul Patrikliği içinde bulunan öğrencilerin toplam sayısı 135.000 olarak gösterilmiştir (P. P. Oikonomos).

⁵⁵ طنطه .

⁵⁶ زقازيق .

⁵⁷ مينيه .

⁵⁸ سويف بنى .

⁵⁹ فيوط .

⁶⁰ اپرلى Tositsa.

⁶¹ أودروف .

⁶² أودروفيون .

Kahire'deki Rum topluluğu da İskenderiye'dekine eşittir. Orada yerleşmiş olan Rumların sayısının 25.000 olduğu tahmin edilmektedir. Burada da Rum okulları zengin Rumlar tarafından, Ampetis⁶³ [*Ampetes*] Kardeşler ile Ahilopulos⁶⁴ [*Akhillououlos*] tarafından çok büyük destek görmüştür. Topluluk da okullara yardımda bulunduğundan, burada aşağıda gösterilen okullar açılmıştır:

- 1- Ampeteyos⁶⁵ Sholi [*Ampeteios Skhole*] denilen tam bir cimnaz.
- 2- Ortaokul derecesinde bir okul.
- 3- Bir kız lisesi.
- 4- Bir ilkokul.
- 5- Bir anaokulu.

Antakya Patrikliği

Bu patrikliğin yetki sınırları içinde bulunan okullar hakkında kaynaklarımız yoktur. Bu kilise ile diğer Rum patriklikleri arasındaki ilişkiler, maalesef sekiz yıldan beri kesilmiştir.

Suriye ve Filistin'de Arapça konuşan Hristiyan topluluklara, çeşitli ve haine propagandalar, hileler yapıldığı gibi, Şam'daki Ortodoks okullarına da güya yerel topluluklara yardım amacıyla pan-slavist "yardımseverliği" girmiştir. Fakat bütün bu aldatmacalar yerel topluluğu tembellek ve kayıtsızlığa sevk etmektedir. Bunun sonucu olarak önce Şam'da Rum topluluğunun içinde anlaşmazlıklar başladı. Patrik İspiridon⁶⁶ [*Spyridon*] istifa edip, yerine geçen yıl ölen Meletyos [*Meletios*]⁶⁷ seçildi. İşte bu durum patrikliğin çoğu yerlerinde yerel bir okul teşkilatı kurulmasına ve doğuda, henüz uyanmakta olan istatistik yöntemine göre var olan birkaç okul hakkında istatistiksel bilgiler toplanması ve yayınlanmasına engel olmuştur.

Kudüs-i Şerif Patrikliği

Filistin topraklarında geçen yıl 59 yerde 78 okul vardı ki bunların elli dokuzu erkek öğrencilere ve on dokuzu kız öğrencilere aittir.

Bu okullarda 4.293 öğrenci ve 112 erkek öğretmenle 41 kadın öğretmen tarafından eğitim yapılmaktaydı. Bütün bu okullar, bugün Ortodoks dünyasından toplanan yardımlar sayesinde, doğrudan doğruya patrikhane tarafından yönetilirler. Burada da Arapça çok yaygın olduğundan, eğitimde buna büyük bir yer ayırmaktan kaçınılamaz. Bu okullardan başka yukarıda belirtilen ilâhiyat okulu ile Yafa'da büyük bir dil okulu patrikhane tarafından yönetilmektedir.

⁶³ أمپیتیس .

⁶⁴ أهيلوپولوس .

⁶⁵ أمپیتھیوس .

⁶⁶ اسپيريدون . 1891-1898 yılları arasında patriklik yapmıştır.

⁶⁷ 1898-1916 yılları arasında patriklik yapmıştır.

Kıbrıs Bağımsız Kilisesi

Kıbrıs adasının eğitim durumu burada belirtmeye değer. Bilindiği gibi bu ada 1878 yılından beri Büyük Britanya'nın korumasına alınmıştır. Türk egemenliği zamanında sayıları 137.631 kişiye yükselen ada Rumlarının 72 erkek ve 4 kız okulları vardı ki bu okullara devam eden öğrencilerin 233'ü kız olmak üzere toplamı 3.141 idi. 1889-1890 yılında okulların sayısı 223 ve öğrenci sayısı 10.476'ya çıkmıştır. Bunların 1820'si kızdır. Erkek öğretmenlerin sayısı 241 ve kadın öğretmenlerin sayısı 31'dir ki toplam 272 kişi eder. Bu yıl içinde okullara 174.075 frank harcanmıştır. On yıl sonra, yani 1899-1900 yılında 232'si erkek ve 32'si kızlara mahsus olmak üzere 264 okul vardı. Bütün öğrencilerin toplamı 15.473'e çıkmıştır. Bunun 11.002'si erkek ve 3.591'i kızdır. Erkek öğretmenlerin sayısı 290 ve kadın öğretmenlerinki 55'e çıkmıştır. 1903-1904 yılında okulların sayısı 316 olmuştur. Bunların 285'i erkek ve 31'i kızlara aittir. Öğretim kadrosu 273 erkek öğretmen ile 80 kadın öğretmenden oluşmaktaydı. Öğrenci sayısı 19.528 olmuştur ki Rum halkının onda biri demektir (185.796).

Yine o yıl içinde okullara 378.350 frank harcanmıştır. Son olarak bu yılın (1906) istatistiği şudur: 325 okul, 307 erkek öğretmen ve 95 kadın öğretmen olmak üzere toplam 412 öğretim kadrosu. Okulların harcamaları 407.775 franktır. Kıbrıs'taki Rum okulları konusunda şunları söyleyebiliriz:

- 1- Lefkoşa'da Bankiriyon⁶⁸ [*Bankiprion*] cimnazı. 1902-1903 yılında 236 öğrencisi vardı.
- 2- Cimnaza bağlı yıllık bir öğretmen okulu.
- 3- Kız lisesi ve buna bağlı kız öğretmen okulu.
- 4- Lemezos'ta⁶⁹ kız lisesi.
- 5- Larnaka'da kız lisesi.
- 6- Lemezos, Katima⁷⁰ ve Larnaka'da olmak üzere üç tam cimnaz.

Adadaki okulların masrafı Rum topluluğu tarafından karşılanır. İngiltere hükümeti sadece nakit yardımında bulunur. Başlangıçta bütün Rum okulları için hükümet yıllık yirmi bin frank kadar az bir yardımda bulunmakta idiyse de şimdi yıllık seksen bin frank kadar bir tutar vermektedir. Kıbrıslılar Türkiye hükümetine verilmekte olan yıllık iki milyon frank kadar verginin, milletin eğitim ve öğretimine harcanmasını haklı olarak istemektedirler. Milletın eğitim ve öğretimi gibi kutsal bir amaca hizmet edecek olan bu isteğin yakında gerçekleşmesi temenni olunur.

Diyasporadaki Rum okulları hakkında bir istatistik elde edemedik. Şu anda Rusya, Romanya, Bulgaristan, Avusturya, Fransa, İngiltere, Amerika ve Avus-

⁶⁸ بانكيريون .

⁶⁹ ليمسزوس . Bugünkü Limasol şehri.

⁷⁰ قتيما .

tralya'da otuz kadar Rum topluluğu vardır. Zorlukla topladığımız bu sayıların doğruluğunu ileri sürebileceğimiz gibi, eksik olan sayıları da halkın nüfusuna oranla tahmin edip toplam sayının içine katarsak, okulların sayısı yuvarlak hesap beş bin, öğrenci sayısı 35.000 ve öğretmenlerin sayısını 7.000 olarak kabul edersek sanırım abartmış olmayız.

Türkiye'nin çeşitli eyaletlerinde kısmen İstanbul, kısmen İskenderiye, kısmen Kudüs Patrikliği'nin etki alanı içinde ve Kıbrıs adasında bulunan Rum okullarının gözden geçirilmesinden şu sonuç ortaya çıkıyor. Rum milleti eskiden beri olduğu gibi bu gün de eğitime son derece düşkün olup gelişmeyi sever. Hiçbir felaket ve uğursuzluk ve hiçbir barbarlık bu eğitim ateşini ne söndürebilmiş ve nede söndürebilecektir. Türk yönetimi altında bulunan Rumlar eğitim konusunda o kadar başarılı olmuşlardır ki *Epir*,⁷¹ Makedonya ve Trakya'da, Trabzon ve Kayseri'ye kadar Anadolu'da, Kudüs'e kadar Suriye ve Filistin'de, Hartum'a kadar Mısır'da her nereye baksak, en küçük Rum topluluklarının bulunduğu yerlerde Rum okullarına rastlarız. Ve nerede gerekli araçlar sağlanmışsa bu okullar hemen ilerler ve gelişirler.

Fakat en ilkel bir eğitimden bile mahrum olanların sayısı yeterli ölçüdedir. Mamafih ilköğretimin zorunlu olmadığı bir ülkede, okullara devam eden öğrencilerin sayısı az değildir. Daha iyi bir yönetim altında Rum milletinin okul işlerinde de ne kadar büyük başarılar gösterebileceğini, kısa süre içinde olağanüstü bir ilerleme gösteren Girit ve Kıbrıs okulları en açık bir şekilde kanıtlar. Gelecekte daha yararlı semerelerin meyve vereceğini ummaktayız.

Çeviren
Dârü'l-fünun Müderris Yardımcılarından
Ali Haydar

---

⁷¹ ئیپیر .

Kaynakça⁷²

- Akyüz, Yahya: “Abdülhamit Devrinde Protestan Okulları ile İlgili Orijinal İki Belge”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, 1970, c. III, sayı 1-4.
- Akyüz, Yahya: *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*, Ankara 1985.
- Ayas, Nevzat: *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara 1948.
- Bolayır, Fethi: *Millî Eğitimle İlgili Mevzuat*, Ankara 1986.
- Büyükkarcı, Süleyman: *İstanbul Saint Georg Avusturya Lisesi*. Konya 1995.
- Büyükkarcı, Süleyman: *Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiyesinde Yabancı Okullar*, Konya 1996.
- Büyükkarcı, Süleyman: *İstanbul Alman Lisesi*, Konya 2000.
- Büyükkarcı, Süleyman: *Türkiye'de Rum Okulları*, Konya 2003.
- Büyükkarcı, Süleyman: *Türkiye'de Amerikan Okulları*, Konya 2003.
- Büyükkarcı, Süleyman: *İstanbul Ermeni Okulları*, Konya 2003.
- Charleau, M.: “Şarkta Fransız Mektepleri”, çev. N. Bekir, İstanbul 1330, Terbiye Mecmuası, sayı 2.
- Çetin, Atilla: “Maarif Nazırı Ahmet Zühtü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1981, sayı 10-11.
- Çetin, Atilla: “II. Abdülhamid'e Sunulmuş Beyrut Vilayeti'ndeki Yabancı Okullara Dair bir Rapor”, Türk Kültürü Dergisi, Ankara 1985, sayı 253.
- Dinçer, Nahit: *Yabancı Özel Okullar*. İstanbul (Baskı tarihi yok).
- Ercan, Yavuz: *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi yayını, Ankara 2001.
- Ercan, Yavuz: *Toplu Eserler - I, Ermenilerle İlgili Araştırmalar*, Turhan Kitabevi yayını, Ankara 2007.
- Ercan, Yavuz: *Toplu Eserler - II, Rumlar ve Diğer Müslüman Olmayan Topluluklar*, Turhan Kitabevi yayını, Ankara 2007.
- Ergin, Osman Nuri: *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1939-1943, (5 cilt).
- Ergün, Mustafa: *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara 1970.
- Işıksal, Cavide: “Türkiye'de Açılan İlk Yabancı Okullar”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, İstanbul 1970, c. II, sayı 8.
- İleri, İlay: “Batı Gözüyle Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetlerinin Dil ve Eğitim Politikalarına Karşı Tepkiler”, OTAM Dergisi, Ankara 2007, sayı 18, s. 213-220.
- [Kansu], Nafî Atuf: *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul 1931.

⁷² Birinci Bölüm'ün sonunda verilen bu kaynakçaya yeni bazı araştırmalar eklenmiş ve aynı zamanda okuyucuya kolaylık sağlamak için buraya da konulmuştur.

- Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1995, c. VIII, 4. baskı.
- Kocabaşoğlu, Uygur: “Osmanlı İmparatorluğu’nda XIX. Yüzyılda Amerikan Yüksek Okulları”, Bahri Savcı’ya Armağan, Ankara 1988.
- Kocabaşoğlu, Uygur: *Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul 1989.
- Koçer, Hasan Ali: *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Ankara 1974.
- Musa Kâzım: *Hükema-i Cihan ve Talim ve Terbiye Tarihi*, İstanbul 1327.
- Okan, Kenan: *Türkiye’deki Yabancı Okullar Üzerine bir İnceleme*. (Baskı yeri yok) 1971.
- Ortaylı, İlber Ö. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1981, c. XIV, sayı 13.
- Özalp, Reşat: *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat*, Ankara 1986.
- Polat, İlknur: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine bir İnceleme”, *Belleten*, Ankara 1978, c. LII, sayı 203.
- Polat, İlknur: *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*, Ankara 1993.
- Polvan, Nurettin: *Türkiye’de Yabancı Öğretim*, İstanbul 1952.
- Seler, Ayten: *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Ankara 1999.
- Sevinç, Necdet: *Ajan Okulları*, İstanbul (Baskı tarihi yok).
- Şimşir, Bilal N.: *Rumeli’den Türk Göçleri. Emigrations Turques des Balkans. Turkish Emigrations from the Balkans, Belgeler-Documents*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1989, c. I-II-III.
- Tozlu, Necmettin: *Kültür ve Eğitim Taribimizde Yabancı Okullar*, Ankara 1991.
- Uğural, Barlas: *Gaziantep Tıp Fakültesi ve Azınlık Okulları*, Karabük 1972.
- Unat, Faik Reşit: *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi bir Bakış*, Ankara 1964.
- Ülker, Recep: *İstanbul Amerikan Kolejinin Tarihi (Kız ve Erkek Kısımları)*, İstanbul 1956.
- Vahapoğlu, M. Hidayet: *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul 1992.
- White, Georg E.: *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, (çev. C. T. Yüksel), İstanbul 1995.
- Yalçın, Emruhan: *Atatürk Türkiyesinde Ekümenik Ortodoks Patrikhanesi ve Bizans Projesi*, Ankara 2008.